

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 42 Mart – Nisan 2014
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN
JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259
<http://www.akademikbakis.org>

TÜRKİYE'DE CARİ AÇIĞIN BELİRLEYİCİLERİ VE BELİRLEDİKLERİ

Mevlüt Tatlıyer

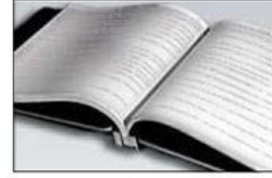
Kırklareli Üniversitesi, İİBF

Özet: Türkiye'nin ekonomik problemlerinin en önemlilerinden birisi cari açıktır. Bu noktadan hareketle bu çalışmada Türkiye'de yaşanan cari açık sorununun temel belirleyici etmenleri ve cari açığın etkilediği faktörler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışmada Toda-Yamamoto prosedürü çerçevesinde VAR Granger nedensellik testi yapılmış ve ayrıca bir VAR modeli oluşturularak etki-tepki fonksiyonu ve varyans ayrıştırması analizleri gerçekleştirilmiştir. Çalışma 1988Q1-2013Q2 dönemini kapsamaktadır. Elde edilen bulgular ise Türkiye'deki cari denge anlayışıyla kısmen uyumsuzdur. Buna göre: 1- (Enerji ithalatı hariç ve dâhil) cari açıktan GSYH büyüme oranına doğru Granger nedensellik ilişkisi vardır ve söz konusu ilişki ilk bir yılda pozitifken daha sonraki 1.5 yılda negatif yönlü bir seyir izlemektedir. 2- Türkiye'nin GSYH büyüme oranının dalgalı bir seyir izlemesinin başlıca sorumlusu cari dengedir. 3- GSYH büyüme oranından (enerji ithalatı hariç ve dâhil) cari dengeye doğru Granger nedensellik ilişkisi yoktur. 4- Türkiye'nin enerji ithalatı hariç cari denge pozisyonu 2000'li yıllarda bir dönüşüme uğramamıştır. 5- Aşırı değerli TL'nin cari denge üzerinde belirli düzeyde negatif yönlü bir etkisi bulunmaktadır. 6- Karşılaştırma yapabilmek amacıyla enerji ithalatı dâhil cari dengenin GSYH'a oranı, GSYH büyüme oranı, REDK ve enerji ithalatının GSYH'a oranı değişkenlerinden oluşan modeller aynı periyot için oluşturulmuştur ve Granger nedensellik testinden tamamiyle aynı sonuçlar elde edilirken, etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırması analizlerinde de benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cari açık, Cari denge, GSYH, Reel efektif döviz kuru, Enerji ithalatı, VAR, Granger

DETERMINANTS AND EFFECTS OF CURRENT ACCOUNT DEFICIT IN TURKEY

Abstract: Current account deficit is one of the most significant economic problems in Turkey. In this study, I tried to disclose basic determinants of current account deficit problem being experienced in Turkey and factors affected by current account. In the study, I applied VAR Granger causality test within the framework of Toda-Yamamoto procedure and in addition to this I also constructed a VAR model and applied impulse-response function and variance decomposition analyses. The period of the study is 1988Q1-2013Q2. The findings are somewhat against conventional wisdom about current account in Turkey and go as follows: 1- There is a Granger causality from current account deficit (no matter whether energy import has been excluded or included) to GDP growth rate and the relationship is positive for the first one year and then it turns negative for the next 1.5 year. 2- The prime responsible of the high volatility of the GDP growth rate in Turkey is current account balance. 3- There is no Granger causality running from GDP growth rate to current account deficit (again, no matter whether energy import has been excluded or included). 4- There is no transformation in current account

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 42 Mart – Nisan 2014
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN
JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259
<http://www.akademikbakis.org>

position of Turkey in 2000s once energy import has been excluded. 5- Overvalued TL has a negative effect on current account at a certain level. 6- In an effort to compare current account position with and without energy import, I also constructed models in which the variables are current account including energy import to GDP ratio, GDP growth rate, REER and energy import to GDP ratio. I reached totally same results in Granger causality test and similar results in impulse-response function and variance decomposition analyses.

Key words: Current account deficit, GDP, real effective currency rate, energy import, VAR, Granger

1. GİRİŞ

Cari açık konusu, özellikle hızlı ekonomik büyümenin yaşandığı dönemlerde olmakla birlikte, Türkiye'de gündemin ön sıralarını 2000'li yıllardan itibaren önemli düzeyde meşgul edegelmıştır. Enflasyon oranının önemli ölçüde düşürülerek göreceli olarak fiyat istikrarının sağlandığı, 1990'lı yıllardaki gevşek bütçe politikalarından sonra bütçe disiplinine ciddi şekilde önem verildiği ve -2008 küresel ekonomik kriziyle kesintiye uğrasa da- ekonominin istikrarlı bir görünüme kavuştuğu Türkiye'de, Türkiye ve dünya ekonomisinin kendine has dinamiklerinin doğal bir sonucu olarak ciddi düzeylere ulaşan cari açık problemi 2000'li yıllarda daha önce hiç olmadığı kadar gündemde ön plana çıkmıştır.

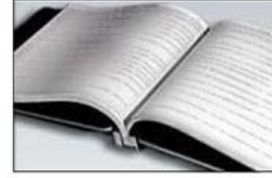
Bu çalışmanın amacı da Türkiye'nin yaşadığı cari açık probleminin nedenlerini ve sonuçlarını ortaya koymaktır. Çalışmada öncelikle cari dengenin genel durumu gözler önüne serilmeye çalışılacak, daha sonra ise 1988Q1-2013Q2 dönemi için VAR modeli yardımıyla Türkiye'de cari açığın belirleyicileri ve belirledikleri

ampirik olarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Literatürde cari dengenin temel belirleyicilerini ortaya çıkarmaya yönelik çalışmaların bel kemiğini zamanlararası yaklaşım oluşturmaktadır (Argyrou ve Chortareas, 2008: 747). Bu çerçevede cari denge ileriye dönük tasarruf ve yatırım kararlarının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Calderon ve diğerleri, 2002: 1).

Bununla birlikte, tasarruf-yatırım denkliği temel anlamda muhasebesel bir denkliktir ve bir ülkenin cari dengesini belirleyen gerçek unsurlar aynı zamanda o ülkenin tasarruf-yatırım dinamiklerini de belirlemektedir.¹ Bu çerçevede, cari

¹ Ünlü iktisatçı Paul Krugman, muhasebesel denklikten hareketle *kusursuz nedensellik yanılması* kavramını ortaya atmıştır. Bu yanılmasaya göre, tasarruf=yatırım şeklindeki muhasebesel denklikten hareketle tasarruftan yatırıma doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu sonucuna rahat bir şekilde varılır ve arada olduğu iddia edilen ilişkiye yönelik bir model oluşturulmaya çalışılmaz. Buradaki temel yanılmasa muhasebesel denkliği ispat olarak görmektir. Gerçekte, yatırımlardaki artış da

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 42 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259

<http://www.akademikbakis.org>

dengeyi iyileştirebilmek adına yapılması gereken şey *direkt olarak* tasarruf ve yatırım seviyesini etkilemeye çalışmak değil, tasarrufları ve yatırımları etkileyen dinamikler üzerinden cari denge pozisyonunu iyileştirmeye çalışmak olmalıdır. Çalışmanın 1. bölümünde Türkiye'nin cari açık problemi tartışılacaktır. 2. bölümde ise konu ile ilgili ampirik çalışmalara yer verilmiştir. 3. bölümde oluşturulan ekonometrik modeller incelenirken sonuç bölümünde de elde edilen sonuçlar özetlenmiş ve değerlendirilmiştir.

2. CARİ AÇIĞIN TEMEL BELİRLEYİCİLERİ VE BELİRLEDİKLERİ

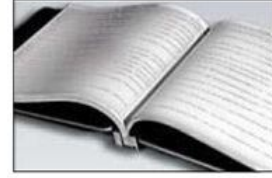
Bilindiği gibi, 2000'li yıllarla birlikte artan enerji fiyatları Türkiye'nin tasarruf düzeyi ve dolayısıyla cari dengesi üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olmuştur. Şekil 2.1'de de görülebileceği gibi, Türkiye'nin enerji ithalatı 2000'li yılların başına kadar 2 milyar doların altında kalırken, 2000'li yıllarla birlikte hızlı bir artış trendine girmiş ve 2008 krizinin arifesinde 14 milyar doların üzerine kadar çıkmıştır. Enerji ithalatının GSYH'a oranı ise 1990'li yıllarda % 2.01 düzeyinde gerçekleşirken, bu oran 2000'li yıllarda tam % 5.53'e

çıkmıştır. 2009'dan 2013'ün ikinci çeyreğine kadarki dönemde de söz konusu oran % 6.28 olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 2.2'de de görülebileceği gibi, cari denge ile *enerji ithalatı hariç cari denge* arasında 2000'li yıllara kadar yakın bir ilişki bulunurken, 2000'den itibaren artan enerji fiyatları ile birlikte aradaki ilişki zayıflamıştır. 1988-1999 arasında, cari dengenin GSYH'a oranı % -0.28 olarak gerçekleşirken, enerji ithalatı hariç cari denge ise % 1.8 olmuştur. Bu bağlamda, enerji ithalatı çıkarıldığında cari denge pozitif dönerken, iki oran arasındaki fark ise % 2.08 puan olarak gerçekleşmiştir. 2000-2013 arasında cari denge % -4.24 olurken, enerji ithalatı hariç cari denge ise % 0.8 olarak gerçekleşmiştir.

Öte yandan, Türkiye'nin hızla cari açık vermeye başladığı 2003 yılı baz alınarak karşılaştırma yapıldığında ise resim çok az değişmektedir. Buna göre, 1988-2002 arasında, cari dengenin GSYH'a oranı % -0.37 olurken, 2003-2013 arasında bu oran % -5.26 olmuştur. Enerji ithalatı hariç cari denge ise 1988-2002 arasında % 2.10 olurken, 2003-2013 arasında ise % 0.20 olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere, artan enerji ithalatı maliyeti 2000'li yıllarda

tasarruflardaki artışa neden olabilir. Burada yapılması gereken şey muhasebesel denklikten hareket etmek değil, tasarruf ve yatırım dinamiklerini belirleyen etkenler üzerinden model kurmaktır (Bkz. Krugman, 2013).

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 42 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

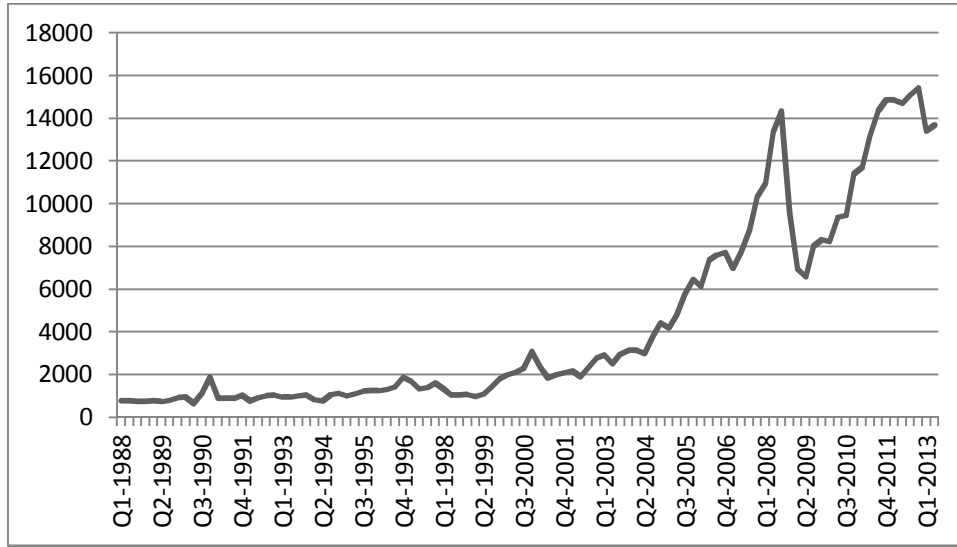
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259

<http://www.akademikbakis.org>

Şekil 2.1. Türkiye'nin Enerji İthalatı (Milyon Dolar)

Kaynak: TÜİK, TCMB.

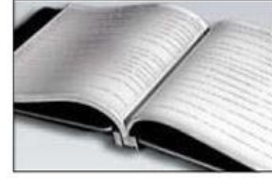
Türkiye'de cari açığın artışı önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bu çerçevede, 2000'li yıllarda 1990'lı yıllara oranla cari denge % 3.96 puan bozulurken enerji ithalatı hariç cari denge 2000'li yıllarda 1990'lı yıllara göre sadece % 1.00 puan azalmıştır.² 2003 yılı baz alındığında ise,

² Öte yandan, 1988-1999 arasında net cari transferlerin GSYH'a oranı % 1.91 iken bu oran 2000-2013 döneminde % 0.55'e gerilemiştir. Öte yandan, hizmetler dengesi ve gelir dengesi toplamı ikinci dönemde çok az (% 0.07 puan) düşmüştür. Görüldüğü üzere, enerji ithalatı hariç cari denge 2000'li yıllarda sadece % 1.00 puan azalırken, net cari transferler, hizmetler dengesi ve gelir dengesi de cari denge üzerinde 2000'li yıllarda toplamda % 1.43 puan olumsuz etkiye neden olmuştur. Böylece cari dengenin en önemli unsuru olan mal dengesi enerji ithalatı hariç (ihracat-ithalat) 2000'li yıllarda

cari denge iki dönem arasında % 4.89 puan kötüleşirken, enerji ithalatı hariç cari denge de yine sadece % 1.90 puan kötüleşmiştir.³

1990'lı yıllara oranla kötüleşmek bir yana % 0.43 puan iyileşmiştir ki bu da çok ilginç bir sonuçtur.

³ Yine 2003 yılı baz alındığında, 1988-2002 yılları arasında net cari transferlerin GSYH'a oranı % 1.82 iken bu oran 2003-2013 döneminde % 0.31'e düşmüştür. Hizmetler dengesi ve gelir dengesi toplamı ise ikinci dönemde sadece % 0.19 puan azalmıştır. Yine bu dönemde de enerji ithalatı hariç cari denge sadece % 1.90 puan kötüleşirken, net cari transferler, hizmetler dengesi ve gelir dengesi de cari denge üzerinde 2003-2013 arasında toplamda % 1.70 puan olumsuz etkiye neden olmuştur. Sonuç olarak enerji ithalatı hariç mal dengesi de ikinci dönemde sadece % 0.20 puan kötüleşmiştir.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 42 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259

<http://www.akademikbakis.org>

Bu veriler ışığında iddia edilebilir ki Türkiye'nin cari denge pozisyonu 2000'li yıllarla birlikte bir dönüşüme uğramamıştır ve söz konusu dönemde cari açıktaki artışın en temel belirleyicisi enerji maliyetlerindeki artış olmuştur.

Türkiye'nin enerji ithalatı hariç cari dengesinin genel anlamda pozitif bir seyir izlemesi Türkiye'de tasarruf-yatırım dinamiklerinin sanıldığı kadar kötü olmadığını göstermektedir. Öte yandan, gerçekleşen cari dengenin 2000'li yıllarla birlikte oldukça bozulması ve özellikle hızlı ekonomik büyümenin yaşandığı dönemlerde önemli düzeyde cari açık verilmesi, ya da başka bir deyişle *önemli düzeyde cari açık verildikten sonra ekonomik büyümenin yavaşlaması*, Türkiye'nin enerji ithalatı hariç cari denge pozisyonunun çok daha iyi noktalara getirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Peki Türkiye cari denge pozisyonunu nasıl daha iyi bir noktaya getirebilir? Kısa vade perspektifinden bakıldığında cari denge ile ekonomik büyüme arasında bir değiş-tokuş ilişkisinin bulunması, cari dengeyi iyileştirebilmek adına *yatırımları düşürerek* ekonomik büyümeden taviz vermek gerektiği sonucuna ulaşılmasına neden olmaktadır. Fakat bir ülkenin nihai hedefinin ekonomik büyümeyi gerçekleştirmek ve böylece refahı arttırmak olduğu düşünüldüğünde, kısa vadede dahi cari açık ekonomik büyüme için katlanılması gereken bir maliyet olarak

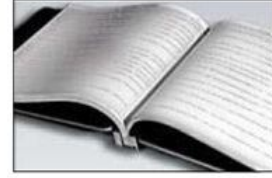
düşünülmelidir ki Türkiye'de de genel kanı bu çerçevededir denilebilir.

Cari açığın çok yüksek seviyelere ulaşmadığı müddetçe gündemde kendisine ön planda fazla yer bulamaması da bu durumun bir göstergesi niteliğindedir. Örneğin, Türkiye'de cari açığın tarihi seviyelerini görerek % 10'un üzerine çıktığı 2011 yılında, cari açık tartışmaları gündemde kendisine ön planda yer bulabiliyorken, daha sonraki süreçte % 6-7 civarına düşen cari açıkla birlikte, cari açık tartışmaları yaşanmaz hale gelmiştir.

Fakat söz konusu cari açık düzeyi dahi Türkiye'yi bu konuda dünyada ön sıralara yerleştirmektedir ve Türkiye'nin ekonomik büyüme potansiyelini yükseltmemesinin görünürdeki temel sebeplerinden birisini oluşturmaktadır.

Cari açık probleminin çözülebilmesi için Türkiye'nin cari dengesini üzerinde başat role sahip olan *mikro ekonomik* faktörlerin iyileştirilmesi gerekmektedir. Ancak böylesine *uzun vadeli* bir bakış açısı cari denge üzerinde kalıcı iyileştirmelerin yapılabilmesine olanak tanıyacaktır.

Temel anlamda cari açık bir ülkenin tasarruf düzeyinin yatırım düzeyinden daha az olması neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, cari açığın görünürdeki sebebi tasarrufların yetersiz olması ve/veya yatırımların fazla olmasıdır. Bu bağlamda, basit bir şekilde tasarruflar artırılarak ya da yatırımlar azaltılarak cari açık düşürülebilir. Fakat daha önce de ifade

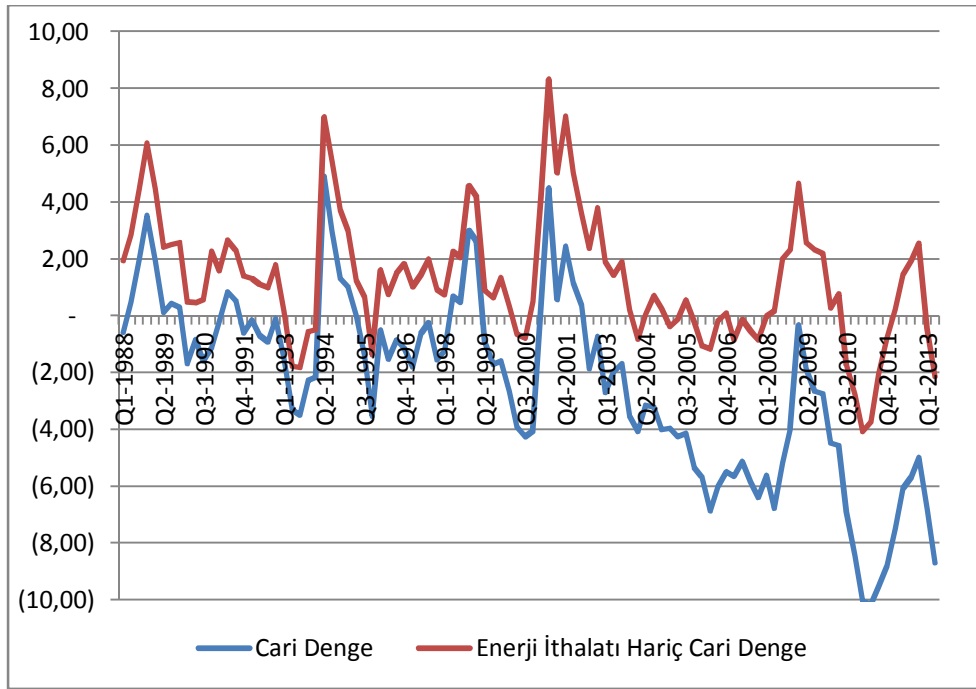
AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 42 Mart – Nisan 2014
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN
JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259
<http://www.akademikbakis.org>

edildiği gibi böylesine bir yaklaşımın ekonomik büyüme ve istihdam piyasası üzerinde çok olumsuz etkileri olacaktır.

Bu durumda yapılması gereken şey basitçe direkt olarak tasarrufları arttırmaya ya da

yatırımları azaltmaya çalışmak değil, nihayetinde ekonomik büyümeden taviz verilmeden ve hatta ekonomik büyümeyle birlikte tasarruf düzeyinin artacağı bir ekonomik vasata ulaşmaya çalışmak olmalıdır.

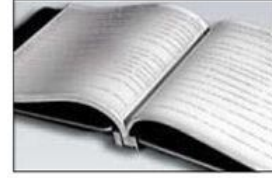
Şekil 2.2. Cari Denge ve Enerji İthalatı Hariç Cari Denge

Kaynak: TÜİK, TCMB.

Cari açık bir başka bakış açısıyla, yurtdışından satın alınan mal ve hizmetlerin toplam değerinin yurtdışına satılan mal ve hizmetlerin toplam değerinden daha fazla olması neticesinde ortaya çıkmaktadır. Bu durum da Türkiye'nin *verimlilik düzeyi* ile direkt

olarak ilgilidir. Bu bağlamda, Türkiye'nin uzun vadede cari dengesini iyileştirebilmesinin yolu verimlilik düzeyini arttırmasından geçmektedir ki bu durum da açıkça eğitim düzeyi ve Ar&Ge harcamaları gibi mikro ekonomik faktörlerle doğrudan ilgilidir. PISA

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 42 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

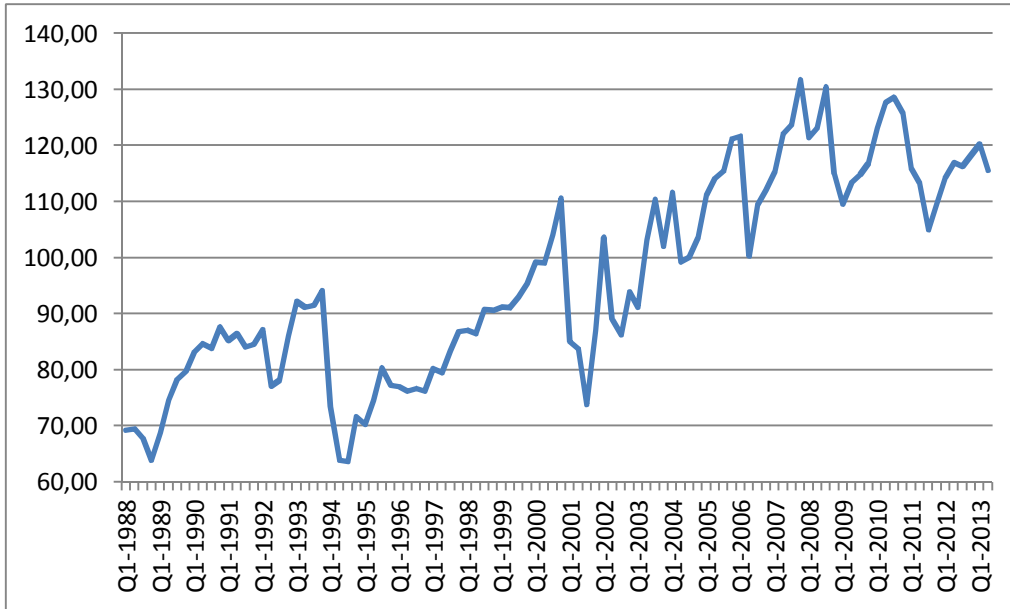
JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259

<http://www.akademikbakis.org>

sıralamasında ve Ar&Ge harcamalarında Türkiye'nin diğer OECD ülkelerinin epey gerisinde kalması da Türkiye'nin cari

dengesi ile birlikte düşünüldüğünde hiç de şaşırtıcı değildir.

Şekil 2.3. Reel Efektif Döviz Kuru

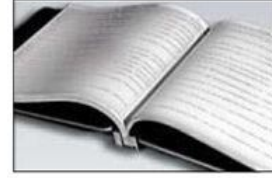
Kaynak: TÜİK, TCMB.

Bir ülkenin verimlilik düzeyi ile yakından irtibatlı olan bir başka faktör ise döviz kuru. Bu çerçevede, ülkeler arasındaki nisbi fiyatlar üzerinde söz sahibi olan reel döviz kuru da cari açığın temel bir belirleyicisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Argyrou ve Chortareas, 2008: 747). Daha değerli bir para birimi mal ve hizmetlerin satın alanlarca daha maliyetli hale gelmesine yol açacak ve bu durumda ülkenin verimlilik düzeyini düşürecektir. Türkiye'nin 2000'li yıllarda artan cari açığında da TL'nin söz konusu dönemde

önemli ölçüde değer kazanmasının da katkısı bulunmaktadır.

Türkiye'de reel efektif döviz kuru (REDK) endeksi 1990'lı yıllarda ortalama 82.83 olarak gerçekleşirken, bu oran 2000'li yıllarda ortalama 109.81'e çıkmıştır. Bu % 33'lük bir artışa karşılık gelmektedir. Bu durumun da açıkça cari denge üzerinde olumsuz bir etkisi bulunmaktadır.

Bilindiği gibi, Türkiye'de hızlı ekonomik büyümenin yaşandığı yıllarda cari açık

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 42 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259*

<http://www.akademikbakis.org>

yükselmekte, ekonomik resesyonların ve krizlerin yaşandığı dönemlerde ise cari denge iyileşmekte ve hatta pozitifte dönmektedir. Bu durum ekonomik büyüme üzerinde baskı yaratmaktadır. Şekil 2.4'te Türkiye'de enerji ithalatı hariç cari denge ile ekonomik büyüme oranları görülmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'de ekonomik krizlerin yaşandığı 1988-89, 1994, 1999, 2001 ve 2008-09 yıllarında ekonominin ciddi biçimde küçüldüğü görülürken, aynı yıllarda enerji ithalatı hariç cari denge önemli ölçüde iyileşmiş ve birçok kriz sürecinde de negatiften pozitifte dönmüştür. Öte yandan hızlı ekonomik büyümenin yaşandığı dönemlerde ise enerji ithalatı hariç cari denge önemli ölçüde kötüleşmiştir ki buna en son ve belki de en büyük örnek Türkiye'nin 2011 yılında bir taraftan rekor bir büyüme oranı yakalayıp diğer taraftan da tarihindeki en yüksek cari açığı görmesi olmuştur.

Türkiye'de ekonomik büyüme ile cari denge arasında bir değiş-tokuş ilişkisinin olması standart ekonomik doktrin ile epey uyumludur. Buna göre, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde (GOÜ) sermaye kıt mal olduğundan, sermayenin marjinal verimliliği yüksektir ve bu da Türkiye'ye yüksek oranda yabancı sermaye akmasına neden olmaktadır (Gruber ve Kabin, 2005: 1).

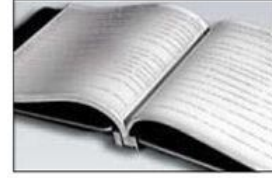
Yine, Calderon ve diğerlerine (2002: 3-4) göre de Türkiye gibi GOÜ'lerde sermaye birikiminin gelişmiş ülkelere oranla düşük seviyede olması ve söz konusu GOÜ'lerin ekonomik büyümeyi sağlama noktasında

dış yatırımlara muhtaç olması da GOÜ'lerde ekonomik büyüme ile cari denge arasında negatif bir korelasyonun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Söylemez ve Yılmaz'ın (2012: 47) Türkiye'de ekonomik büyüme ve yabancı sermaye girişi arasındaki ilişkiyi ele aldıkları çalışmalarında da yabancı sermaye girişinden ekonomik büyümeye doğru buldukları nedensellik ilişkisi (tersi yönde bir nedensellik ilişkisi bulamamışlardır) de bu duruma ampirik bir kanıt sağlamaktadır.

Thirlwall (1979) tarafından geliştirilen ve yapısalcı ve Post-Keynesçi akımların önde gelen modellerinden olan ödemeler dengesi kısıtlı ekonomik büyüme modeli de söz konusu değiş-tokuş konusuna ışık tutucu mahiyettedir. Thirlwall'a (1979: 1, 2) göre açık bir ekonomide ekonomik büyüme üzerindeki en önemli kısıt cari dengedir. Zira, bir ülkede toplam talep genişlerken kısa vadeli ekonomik büyüme oranına ulaşılmadan cari açık sıkıntısı yaşanması durumunda, toplam talep üzerinde baskı oluşmakta, toplam arzın tam anlamıyla kullanılması olanağı ortadan kalkmakta ve böylece beklentilerin bozulmasıyla yatırımlar azalmakta, teknolojik gelişme yavaşlamakta ve o ülkenin malları diğer ülkelere oranla daha az tercih edilir hale geldiğinden cari denge daha da bozulmakta ve ortaya bir fasit döngü çıkmaktadır.

Öte yandan, eğer bir ülke toplam talep düzeyini cari açık sıkıntısı yaşamadan

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 42 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259

<http://www.akademikbakis.org>

ekonominin üretim kapasitesi düzeyine kadar çıkarabiliyorsa, üretim kapasitesi üzerindeki talep baskısı ekonominin uzun vadeli büyüme oranını yukarılara rahat bir şekilde çıkarabilmektedir (Thirlwall, 1979: 2).

Thirlwall'a (1979: 2) göre, ihracat eksenli ekonomik büyüme modelinin arkasında da aslında ödemeler dengesi kısıtlı ekonomik büyüme modeli bulunmaktadır. Zira, ancak ihracat düzeyinin genişlemesi ile birlikte cari açık vermeden ekonomik büyüme oranı kalıcı bir şekilde arttırılabilmektedir.

Thirlwall (1979: 6), yaptığı ampirik çalışma sonucunda yirmi yıllık süreç için birçok ülkenin ekonomik büyüme oranının, ihracatındaki artış oranının ithalat talebinin gelir esnekliği oranına⁴ yakınsadığı sonucuna ulaşmış ve bu çerçevede bu durumun *temel bir yasa* olarak değerlendirilebileceğini ifade etmiştir. Bu çerçevede, ifade edilebilir ki bir ülkenin uzun vadeli ekonomik büyüme oranı o ülkenin cari denge pozisyonuna, ya da başka bir deyişle, ihracat ve ithalat düzeyine bağlı olmaktadır (Porcile ve Lima: 2009: 1019).

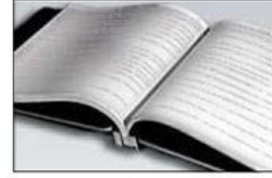
Ekonomik büyüme ile cari denge arasında kabaca bakıldığı zaman bir değiş-tokuş ilişkisinin görülmesi ekonomideki yapısal

problemler ile yakından irtibatlıdır. Bu çerçevede, Türkiye uzun vadeli ortalama büyüme potansiyeli olan % 4-5'ten daha yüksek oranda büyüdüğünde cari denge de önemli ölçüde bozulmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye 1988-2002 arasında yılda ortalama % 3.50 oranında büyürken, 2002'den sonra ortalama kabaca % 5.10 oranında büyümüştür. Öte yandan, ilk süreçte enerji ithalatı hariç cari denge % 1.89 olarak gerçekleşirken, ikinci dönemde bu oran % -0.03'e düşmüştür. Enerji ithalatı dâhil cari denge ise söz konusu dönemlerde sırasıyla % -0.54 ve % -5.74 olarak gerçekleşmiştir.

Ekonomik büyümenin temel belirleyicisi verimlilik artışıdır ve Türkiye'de uzun vadeli verimlilik artışı ancak ortalama % 4-5 oranında bir büyümeye izin vermektedir. Ekonomi bu seviyeden daha yüksek oranda büyüdüğünde bir taraftan ekonomide darboğazlar yaşanmakta, diğer taraftan da ekonomik büyümedeki ekstra artış yerel tasarruflarla değil, dış kaynaklarla finanse edilmektedir. Bunun sonucunda da ilerleyen yıllarda ekonomik büyüme oranı düşerek ortalama büyümeyi, uzun vadeli büyüme potansiyeli seviyesine çekmektedir.

Diğer taraftan, ekonomik büyüme dönemlerinde yükselen cari açık Türkiye'nin büyüme potansiyelini arttıramamasının *temel sebebi* değildir. Nasıl ki öksürmek gripin bir semptomu ise cari açık da bu bağlamda ekonomik hastalığın bir semptomudur ve cari açığın düzeyi ölçüsünde, kur etkisi dışlandığında,

⁴ Bu oran matematiksel düzenlemeyle, (ekonomik büyüme oranı x (ihracattaki artış oranı / ithalattaki artış oranı)) olarak ifade edilebilir.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 42 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259

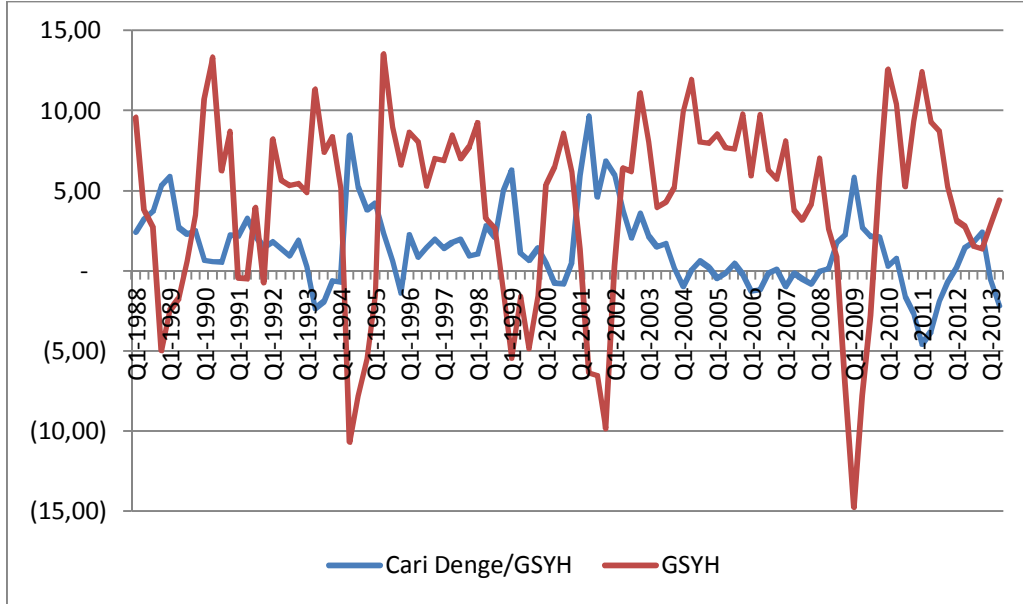
<http://www.akademikbakis.org>

ülkedeki yapısal problemlerin bir göstergesidir.

Bu bağlamda, cari denge üzerinde nihai anlamda söz sahibi olan verimlilik düzeyi

kendisini cari denge-ekonomik büyüme değiş-tokuşunda gösterirken, REDK da verimlilik düzeyini değiştirmekte ve böylece cari dengeyi etkileyebilmektedir.

Şekil 2.4. Enerji İthalatı Hariç Cari Denge ve Ekonomik Büyüme (%)

Kaynak: TÜİK, TCMB.

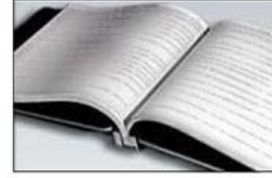
3. AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Türkiye'de olduğu gibi dünyada da 2000'li yıllarla birlikte artan cari açıkla birlikte cari denge konusu gündemde kendisine ön sıralarda yer bulmuştur. Özellikle ABD'nin cari açığı söz konusu dönemde daha önce hiç görülmediği kadar yükselmiştir.

Bu çerçevede Fed'in hazırladığı açık ekonomi makro ekonomik simülasyonuna

göre 2000'li yıllarda ABD ekonomisinde yaşanan cari açık probleminin temel belirleyicileri verimlilik artışı, dolar cinsinden varlıkların risk primindeki azalma ve dış talepteki zayıflama olarak karşımıza çıkmaktadır (Ferguson, 2005).

Öte yandan Gruber ve Kamin'e (2005: 4-5) göre de ABD ekonomisinde 1995 ila 2002

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 42 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259*

<http://www.akademikbakis.org>

yılları arasında doların aşırı değer kazanması, ABD ekonomisinde söz konusu dönemde görülen göreceli yüksek ekonomik büyüme ve ABD'nin ithal ürünlerinin ihraç ürünlerine oranla daha yüksek bir gelir elastikiyete sahip olması ABD'nin bu dönemde yükselen cari açığının görünen temel sebepleridir. Yine 2000'li yıllarla birlikte artan petrol fiyatları da ABD ekonomisinde artan cari açığın dörtte birini açıklamaktadır. (Gruber ve Kamin, 2005: 8).

Alternatif bir yaklaşım olarak da Bernanke'ye (2005) göre ABD'nin yükselen cari açığında küresel düzeyde 1990'ların ortalarından itibaren tasarruflarda yaşanan artış başat bir role sahiptir. Buna göre, nüfusu yaşlanan gelişmiş ülkeler işgücüne oranla sayısı önemli ölçüde artan emeklilere yönelik bir önlem alma noktasına gelmiştir. Öte yandan, işgücündeki sınırlı artış veya azalışla ve yüksek sermaye-işgücü oranı yüzünden birçok gelişmiş ülke yurtiçindeki yatırım fırsatlarının azaldığını görmüştür. Bu durumun sonucu olarak da tasarrufları arttırma kaygısı ve yurtiçindeki yatırımların azalan getirisi sonucunda söz konusu gelişmiş ülkeler cari fazla vermeye çalışmışlar ve yurtdışına borç verme yoluna gitmişlerdir.

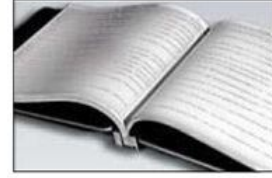
Bunun yanı sıra Bernanke'ye (2005) göre, küresel düzeyde tasarruflardaki artışta GOÜ'lerin uluslararası finans piyasalarında net borç alan konumundan net borç veren konumuna gelmeleri daha belirleyici olmuştur. Gelişmiş ve gelişmekte olan

ülkelerdeki söz konusu dönüşüm bir taraftan dünyada tasarrufların artmasına neden olurken diğer taraftan da diğer ülkelerin cari açığının önemli düzeyde artmasına sebep olmuştur. Yine, küresel düzeyde 2000'li yıllarla birlikte önemli ölçüde artan likidite düzeyi de borç alan ülkelerle borç veren ülkelerin arasındaki makasın açılmasında önemli bir faktör olmuştur.

Yine Gruber ve Kamin'in (2005: 14) ABD ekonomisi için yaptıkları analize göre de küresel düzeydeki tasarruf artışı ve ekonomik büyüme ile cari açık arasında kuvvetli bir negatif ilişki bulunmaktadır.

Chinn ve Ito'nun (2005: 1) cari dengenin belirleyicileri üzerine yaptıkları analizin sonucuna göre ise bütçe dengesinin cari denge üzerinde önemli bir pozitif etkisi bulunmaktadır. Öte yandan, Chinn ve Prasad'a (2000: 1) göre ise GOÜ'ler için finansal derinlik cari dengeyi olumlu yönde etkilerken uluslararası finansal piyasalara açıklık düzeyi ile cari denge arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır.

Türkiye ekonomisinin kronik bir problemi olan cari açığı belirleyen dinamikler üzerine literatürde çeşitli çalışmaların yapıldığı görülmektedir. Erbaykal (2007) ilgili çalışmasında Türkiye'de cari açık ile ekonomik büyüme ve REDK arasındaki ilişkiyi 1987Q1-2006Q3 dönemi için gerçekleştirdiği VAR analizi yardımıyla ortaya koymaya çalışmış ve hem ekonomik büyümeden hem de REDK'dan cari açığa

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 42 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259

<http://www.akademikbakis.org>

doğru bir nedensellik tespit etmiştir (Erbaykal, 2007: 87).

Peker ve Hotunluoğlu (2009) da 1992M1-2007M12 dönemi için VAR analizi yardımıyla cari açığın belirleyicilerini ortaya koymaya çalışmışlar ve reel döviz kuru, reel faiz oranı ve İMKB'nin (yeni haliyle BİST) Türkiye'deki cari açığın temel belirleyicileri olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Peker ve Hotunluoğlu, 2009: 221).

Telatar ve Terzi (2009) de Türkiye'de ekonomik büyüme ile cari açık arasındaki ilişkiyi 1991Q4-2005Q4 dönemi için VAR analizi aracılığıyla ortaya çıkarmaya çalışmışlar ve büyüme oranından cari açığa doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu sonucuna ulaşmışlardır (Telatar ve Terzi: 2009: 119).

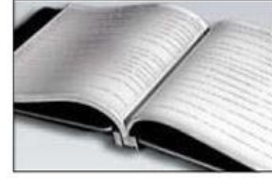
Yamak ve Korkmaz (2005) da reel döviz kuru ile dış ticaret dengesi arasındaki ilişkiyi 1995Q1-2004Q4 dönemine yönelik olarak VAR analizi yardımıyla ortaya çıkarmaya çalışmış ve söz konusu değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki *olmadığı* sonucuna ulaşmışlardır (Yamak ve Korkmaz, 2005: 26).

Yanar ve Kerimoğlu (2011) ise cari açık ile enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi 1975-2009 dönemi için VEC analizi yardımıyla ortaya koymaya çalışmışlar ve cari açık, ekonomik büyüme ve enerji tüketimi arasında uzun dönemli bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Buna göre, ekonomik büyüme ile enerji

tüketiminde artış meydana gelmekte, enerji tüketimindeki artış da cari açığı arttırıcı bir etkiye sahip olmaktadır (Yanar ve Kerimoğlu, 2011: 191).

Cari denge konusunda literatürde yer alan çalışmalarda cari dengeyi belirleyen temel etmenler konusunda konuya yaklaşım değiştikçe elde edilen sonuçların değiştiği görülmektedir. Cari denge gibi oldukça karmaşık bir konuda da bu tarz farklı sonuçların elde edilmesi gayet olağandır. Örneğin, bazı iktisatçılar cari dengeyi tasarruf eğilimindeki veya uluslar arası sermaye hareketlerindeki değişimlerden hareketle açıklamaya çalışırken bazıları da ekonomik büyümedeki veya döviz kurundaki değişimlerden hareketle açıklamaya çalışmışlardır. Açıktır ki cari dengeyi etkilediği düşünülen bütün faktörler birbirleriyle ilişki halindedir. Örneğin yurtdışı tasarruf oranlarındaki artış yurtiçine dış sermaye akmasına neden olarak yerli paranın değer kazanmasına neden olabilir.

Bu çerçevede, cari dengenin temel belirleyicileri hususunda az çok bir görüş birliğinin olduğu söylenebilir. Buna göre, ekonomik büyüme düzeyi, yerli paranın aşırı değerli olup olmadığı, enerji maliyetlerindeki değişimler, ülkenin verimlilik düzeyi ile cari denge arasında temel düzeyde ilişki olduğuna yönelik önemli bulgular bulunmaktadır. Fakat söz konusu değişkenler ile cari denge arasındaki ilişkinin gücünü ve nedensellik yönünü, konunun çok karmaşık olmasından ve söz konusu değişkenlerin

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 42 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259

<http://www.akademikbakis.org>

birbirleriyle oldukça ilişkili olması yüzünden doğru bir şekilde belirlemek hiç de kolay değildir.

4. EKONOMETRİK MODELLER

Bu çalışmada literatürdeki çalışmalardan kısmen farklı bir yaklaşım benimsenerek *enerji ithalatı hariç cari dengenin* belirleyici etmenleri ve belirledikleri üzerinde durulmuştur. Böyle bir yaklaşımın benimsenmesindeki amaç ise enerji ithalatının bizatihi cari denge üzerinde doğrudan belirleyici bir etmen olması ve ayrıca Türkiye'nin net petrol ve doğalgaz ithalatçısı olarak enerji fiyatları üzerinde herhangi bir etkisinin bulunmamasıdır. Bu bağlamda, enerji fiyatlarındaki artış ve Türkiye'nin artan enerji ithalatı yükü cari denge üzerindeki asıl belirleyici etmenleri ve cari dengenin etkilediği faktörleri izlemeyi zorlaştırmaktadır. Öte yandan, enerji ithalatı hariç cari dengenin Türkiye'nin *uzun vadeli cari denge performansını* daha anlamlı bir şekilde ortaya koyduğu düşünüldüğünden temel değişken olarak analizde enerji ithalatı hariç cari dengenin kullanılması uygun görülmüştür.

Enerji ithalatı hariç cari dengenin belirleyici etmenlerini ortaya koyabilmek için oluşturulan iki modelde de kullanılan değişkenler enerji ithalatı hariç cari dengenin GSYH'a oranı, GSYH büyüme oranı ve REDK olarak belirlenmiştir. Çalışmanın 1988Q1-2013Q2 dönemini kapsamaktadır.

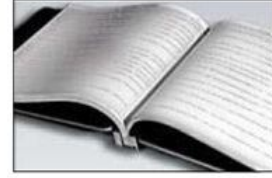
Bununla birlikte, karşılaştırma yapabilmek amacıyla cari denge, ekonomik büyüme, REDK ve enerji ithalatı arasındaki ilişki için de ayrıca iki model oluşturulmuştur ve bu modellerden elde edilen sonuçlara çalışmada yer sıkıntısından dolayı çok kısaca yer verilmiştir. Oluşturulan bu ekstra modellerin periyodu da asıl modeller ile aynıdır ve değişkenler, cari dengenin GSYH'a oranı, GSYH büyüme oranı, REDK ve enerji ithalatının GSYH'a oranı şeklindedir.

Öte yandan, Türkiye'nin enerji ithalatı hariç cari denge pozisyonunun 2000'li yıllarda bir dönüşüme uğrayıp uğramadığını ortaya koyabilmek için de ayrıca bir analiz yapılmıştır.

4.1. Türkiye'nin Cari Denge Pozisyonu 2000'li Yıllarda Dönüşüme Uğradı mı?

Türkiye'nin cari denge pozisyonunun 2003 yılıyla birlikte önemli ölçüde dönüşüme uğradığı bir vakıadır. Bununla birlikte, enerji ithalatı hariç cari dengenin ise söz konusu dönemde herhangi bir kırılmaya uğramadığı ve 1990'lı yıllardaki mahiyetini 2000'li yıllara taşıdığını iddia etmiştik. Bu iddiayı test etmek amacıyla *Augmented Dickey-Fuller* (ADF) birim kök testini ve Chow kırılma testini hem cari denge hem de enerji ithalatı hariç cari denge için uyguladık.

Tablo 4.1'den de görülebileceği gibi, Türkiye'nin cari denge pozisyonu, uygulanan ADF testine göre 1988-2002 döneminde herhangi bir şekilde mahiyet

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 42 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259

<http://www.akademikbakis.org>

değiştirmemiştir. Buna karşılık 1988-2013 döneminin tamamı için gerçekleştirilen ADF testine göre ise, cari dengenin birim köke sahip olduğu reddedilememiştir.

Yani, söz konusu dönemde Türkiye'nin cari denge pozisyonunda bir mahiyet değişikliği göze çarpmaktadır.

Tablo 4.1. Cari Denge için ADF Testi

	ADF Testi	t istatistiği	Olasılık
Enerji İthalatı Hariç Cari Denge	-4,09	-2,89	0,0016
1988-2013 Cari Denge	-2,21	-2,89	0,2033
1988-2002 Cari Denge	-3,91	-2,91	0,0036

Türkiye'nin cari denge pozisyonunda 2003'ten sonra bu bağlamda yapısal kırılma olup olmadığını araştırmak amacıyla Chow yapısal kırılma testini uyguladık. Tablo 4.2'de görülebileceği gibi cari denge için 2003 yılında bir kırılma olup olmadığı 1988-2013 dönemi için test edilmiş ve sonuçta da 2003 yılında cari denge pozisyonunda bir kırılma olmadığı şeklindeki sıfır hipotezi güçlü bir şekilde reddedilmiştir.

Sonuç olarak, gerek ADF testinden gerekse de Chow yapısal kırılma testinden elde edilen sonuçlar bu bağlamda Türkiye'nin cari denge pozisyonunun 2000'li yıllarla birlikte yapısal dönüşüme uğradığı yönünde kuvvetli bir kanıt sunmaktadır. Öte yandan, enerji ithalatı hariç cari denge pozisyonu 1988-2013 dönemi için ADF testine göre herhangi bir şekilde mahiyet değiştirmemiştir.

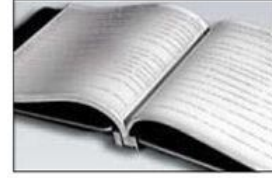
Tablo 4.2. Cari Denge İçin Chow Yapısal Kırılma Testleri

Chow Kırılma Testi: 2003Q1
Örneklem: 1988Q1 2013Q2

F-statistic	6.110650	Prob. F(4,94)	0.0002
Log likelihood ratio	23.57564	Prob. Chi-Square(4)	0.0001
Wald Statistic	24.44260	Prob. Chi-Square(4)	0.0001

Bu dönem için yapılan Chow yapısal kırılma testine göre ise, Tablo 4.3'ten de görülebileceği gibi 2003'ten sonra

Türkiye'nin cari denge pozisyonunun herhangi bir kırılmaya uğramadığı şeklindeki sıfır hipotezi reddedilememiştir.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 42 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259

<http://www.akademikbakis.org>

Yani, ADF birim kök testine göre Türkiye'nin enerji ithalatı hariç cari denge pozisyonu 1988-2013 dönemi için herhangi bir şekilde mahiyet değiştirmemiş

ve Chow yapısal kırılma testine göre de 2003'ten sonra herhangi bir kırılmaya uğramamıştır.

Tablo 4.3. Enerji İthalatı Hariç Cari Denge İçin Chow Yapısal Kırılma Testi

Chow Kırılma Testi: 2003Q1
Örnekleme: 1988Q1 2013Q2

F-statistic	0.213989	Prob. F(3,96)	0.8865
Log likelihood ratio	0.679818	Prob. Chi-Square(3)	0.8779
Wald Statistic	0.641966	Prob. Chi-Square(3)	0.8868

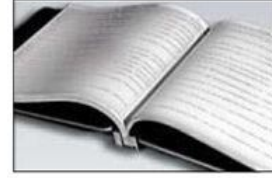
Bu durum da daha önce belirtildiği gibi Türkiye'nin 2000'li yıllarla birlikte önemli ölçüde bozulan cari dengesinin temelinde artan enerji maliyetlerinin olduğu savını kuvvetli bir şekilde desteklemektedir.

4.2. VAR Granger Nedensellik Testi

Öte yandan, Türkiye'nin enerji ithalatı hariç cari denge pozisyonunun çok parlak olmaması ve gerçekte yaşananın da oldukça bozulmuş durumda olan cari denge pozisyonu olması Türkiye'nin bu konuda aktif bir politika uygulamasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bunun için de enerji ithalatı hariç cari dengenin ilişki içinde olduğu temel etmenlerin

ortaya koyulması gerekmektedir. Bu bağlamda öne çıkan iki temel etken GSYH büyüme oranı ve REDK'dır.

Bu çerçevede enerji ithalatı hariç cari denge, GSYH büyüme oranı ve REDK arasındaki ilişki Toda-Yamamoto (1995) prosedürü çerçevesinde VAR Granger nedensellik testi ve VAR analizi yardımıyla 1988Q1-2013Q2 dönemi için ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda öncelikle değişkenlere ait ADF birim kök testi gerçekleştirilmiştir. Testten elde edilen sonuçlara göre, enerji ithalatı hariç cari dengenin GSYH'a oranı ve GSYH büyüme oranı düzeyinde durağan çıkarken, REDK düzeyinde birim köke sahip çıkmıştır. REDK 1. farkı alındığında durağan hale gelmiştir.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 42 Mart – Nisan 2014
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN
JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259
<http://www.akademikbakis.org>

Tablo 4.4. ADF Birim Kök Testi

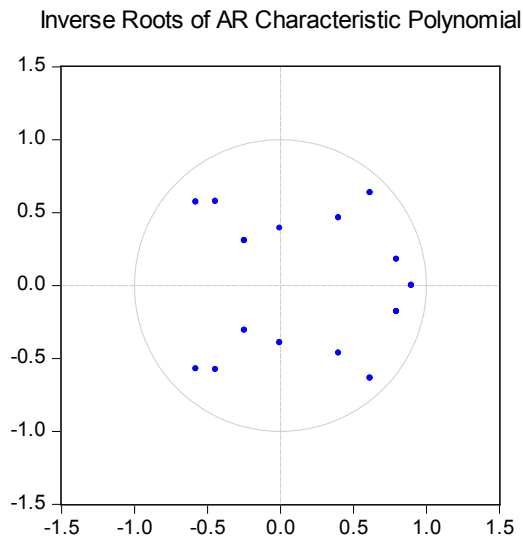
	ADF Testi	t istatistiği	Olasılık
Enerji İthalatı Hariç Cari Denge	-4,09	-2,89	0,0016
GSYH Büyüme Oranı	-3,70	-2,89	0,0056
REDK	-2,05	-2,89	0,2655
REDK (1. Fark)	-10,68	-2,89	0,0000

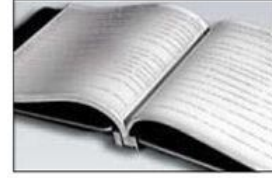
Bundan sonra modelin gecikme sayısının bulunması gerekmektedir. Gecikme uzunluğunu belirlemek için yapılan test sonucunda, Akaike testi 5, Schwarz testi ise 1 gecikme uzunluğu ile çalışılmasını önermiştir. Modelde kullanılan veriler çeyreklik olduğu ve 1 gecikme uzunluğunda seriler arasında otokorelasyon problemi ortaya çıktığı için Akaike testinin

önerisi doğrultusunda 5 gecikme uzunluğu ile çalışılması uygun görülmüştür.

T-Y prosedürü çerçevesinde oluşturulan VAR modelinin istikrarlı olabilmesi için AR köklerinin birim çember içinde olması gerekmektedir. Şekil 4.1'den de görülebileceği gibi VAR modeli bu kriteri sağlamaktadır.

Şekil 4.1. AR Kökleri

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 42 Mart – Nisan 2014
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN
JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259
<http://www.akademikbakis.org>

T-Y prosedürü çerçevesinde oluşturulan VAR modeline yönelik Granger nedensellik testinden elde edilen sonuçlara göre ise REDK'dan enerji ithalatı hariç cari dengeye doğru bir nedensellik ilişkisi ortaya çıkarken, GSYH büyüme oranından enerji ithalatı hariç cari dengeye doğru bir

nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Öte yandan, enerji ithalatı hariç cari dengeden GSYH büyüme oranına doğru bir nedenselliğin olduğu görülmektedir. GSYH büyüme oranı aynı zamanda REDK'dan da etkilenmektedir.

Tablo 4.5. VAR Granger Nedensellik Testi

VAR Granger Causality/Block Exogeneity Wald Tests
Date: 11/14/13 Time: 22:57
Sample: 1988Q1 2013Q2
Included observations: 96

Dependent variable: CARI_DENGE

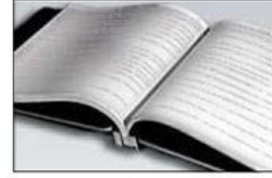
Excluded	Chi-sq	df	Prob.
GSYH	3.917721	5	0.5613
REDK	13.74991	5	0.0173
All	16.89994	10	0.0766

Dependent variable: GSYH

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
CARI_DENGE	14.93886	5	0.0106
REDK	14.67031	5	0.0119
All	34.62371	10	0.0001

Dependent variable: REDK

Excluded	Chi-sq	df	Prob.
CARI_DENGE	7.604916	5	0.1794
GSYH	2.831079	5	0.7260
All	8.910850	10	0.5406

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 42 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259

<http://www.akademikbakis.org>

Öte yandan, enerji ithalatı hariç cari dengeden GSYH büyüme oranına doğru olan nedensellik ilişkisi cari dengenin GSYH büyüme oranı üzerinde baskı oluşturduğu şeklindeki fikri güçlendirmektedir. Bu konuda Türkiye'ye yönelik yapılan ekonometrik çalışmaların birçoğunda GSYH büyüme oranından cari açığa doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edildiği ise bir vakıadır. Türkiye'nin hızlı ekonomik büyüme yaşadığı dönemlerde cari açığın hızla artması da bu fikri oldukça popüler hale getirmiştir.

Yüksek cari açıkların yaşandığı yılların akabinde Türkiye'nin büyüme oranının hızla düşmesi ve sonunda Türkiye'nin uzun dönemli büyüme potansiyeline çekilmesi cari açık ile büyüme oranı arasındaki ilişkinin oldukça karmaşık olduğunu gözler önüne sermektedir.

Bu çalışmada enerji ithalatı hariç cari dengeden GSYH büyüme oranına doğru bulunan nedensellik ilişkisi cari dengenin ekonomik büyüme üzerinde bir kısıt oluşturduğunu göstermektedir. Thirlwall (1979) tarafından geliştirilen ödemeler dengesi kısıtlı ekonomik büyüme modeli de elde ettiğimiz bu bulguyla zarif bir uyum içerisindedir.

Yine, elde ettiğimiz bu bulguyla Söylemez ve Yılmaz'ın (2012: 47) Türkiye'de yabancı sermaye girişinden ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik ilişkisi olduğu ve Calderon ve diğerlerinin (2002) GOÜ'lerde sermaye birikiminin kısıt

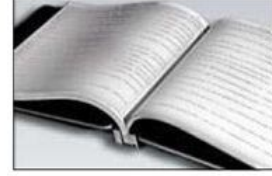
olmasından dolayı bu ülkelerin ekonomik büyüme konusunda yabancı yatırımlara muhtaç olduğu şeklindeki bulguları anlamlı bir şekilde birbirlerini tamamlamaktadırlar.

Bu bağlamda, Türkiye'ye yabancı sermaye girdiği ölçüde ekonomik büyüme yaşanmakta ve yabancı sermaye girdiği ölçüde cari açık yükselmektedir. Yine yükselen cari açık ekonomi üzerinde baskı oluşturmakta ve ekonomide darboğazlar ortaya çıkmakta ve yavaşlayan sermaye girişi ve/veya azalan yatırım iştahı ile birlikte cari açık küçülürken ekonomik büyüme de yavaşlamaktadır. Bu bağlamda ekonomik büyüme, cari denge ve yabancı sermaye girişi arasında oldukça karmaşık bir ilişkiler ağı bulunduğu görülmektedir.

4.3. VAR Modeli

Granger nedensellik testinde değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ortaya çıkmakla birlikte, değişkenler arasındaki ilişkinin gücüne ve etki süresine dair herhangi bir fikir edinilememektedir. Bu açıdan ayrıca VAR modeli oluşturularak değişkenlere ait etki-tepki analizi ve varyans ayrıştırması yöntemleriyle değişkenler arasındaki ilişkinin mahiyeti test edilecektir.⁵

⁵ VEC modeli ise temelde kısıtlanmış bir VAR modelidir ve aralarında eşbütünlük ilişkisinin olduğu bilinen I(1) serilerde klasik VAR modeli yerine VEC modelinin kurulması daha doğru bir yaklaşımdır. Fakat modelimizdeki değişkenlerin

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 42 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

*JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259*

<http://www.akademikbakis.org>

Kurulacak VAR modeli için uygun gecikme sayısının belirlenmesi için yapılan testte daha önce belirtildiği gibi Akaike testi 5, Schwarz testi ise 1 gecikme uzunluğu ile çalışılmasını önermiştir ve Akaike testinin önerisi doğrultusunda 5 gecikme uzunluğu ile çalışılması uygun görülmüştür.

Öte yandan, enerji ithalatı hariç cari dengenin GSYH'a oranı ile GSYH büyüme oranı değişkenleri $I(0)$ olduğundan düzey değerleriyle, REDK değişkeni ise $I(1)$

ikisi $I(0)$ olduğundan (üçüncü değişken olan REDK ise trendli olduğu varsayımında $I(0)$ çıkmıştır) çalışmada VAR modelinin kullanılması uygun görülmüştür. Zira düzey değerlerinde durağan olan seriler için VEC modelinin kullanılması yaygın kanaate göre doğru bir yaklaşım değildir. Bununla birlikte bu konuda bir konsensüsün olmadığını da ifade etmeliyiz. Bu çerçevede bazı akademisyenlere göre düzey değerlerinde de durağan olan seriler için VEC modelinin kullanılması tamamiyle uygun bir yaklaşımdır. Örneğin Beck'e (1992: 238) göre eşbütünleme ve VEC metodolojisinin durağan olsun veya olmasın uzun dönemli hafızaya sahip seriler için kullanılması tamamiyle uygundur. Yine Keele ve De Boef (2004: 17) da VEC modelinin durağan seriler için tamamiyle uygun bir yaklaşım olduğunu makalelerinde açık bir şekilde ortaya koyduklarını ifade etmektedirler. Bizim çalışmamızda da literatürdeki genel eğilim doğrultusunda VAR modeli kullanılmış olmakla birlikte karşılaştırma yapmak amacıyla VEC modeli de oluşturulmuştur. İki yaklaşımın genelleştirilmiş etki-tepki fonksiyonları ve varyans ayrıştırmaları arasında oldukça yüksek düzeyde benzerlik olması VEC modelinin durağan olan seriler için de kullanılmasında çok fazla mahsur olmadığı yönünde bir izlenim edinmemize neden olmuştur.

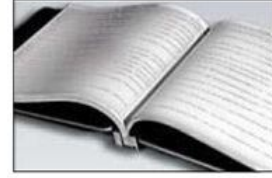
olduğundan 1. farkı alınarak modele dâhil edilmiştir.

Oluşturulan VAR modelinin istikrarlı olabilmesi için AR köklerinin birim çember içinde yer alması gerekmektedir. Şekil 4.2'den de görülebileceği gibi model bu kriteri sağlamakta ve VAR modelinin istikrarlı olduğu görülmektedir.

VAR modelinde çok sayıda parametrenin bulunması modelin yorumlanmasını epey güçleştirdiğinden modeli yorumlayabilmek için genelleştirilmiş etki-tepki fonksiyonu ve varyans ayrıştırması analizleri gerçekleştirilmiştir.

Etki-tepki fonksiyonu ve varyans ayrıştırması modeldeki değişkenlerin sıralamasına karşı değişkenlerin hata terimleri arasındaki otokorelasyon derecesinde hassasiyet göstermektedir. Modeldeki hata terimleri arasındaki korelasyon ihmal edilecek düzeyde olması durumunda ise değişkenlerin sıralanması herhangi bir öneme sahip olmayacaktır denilebilir (Brooks, 2008: 301).

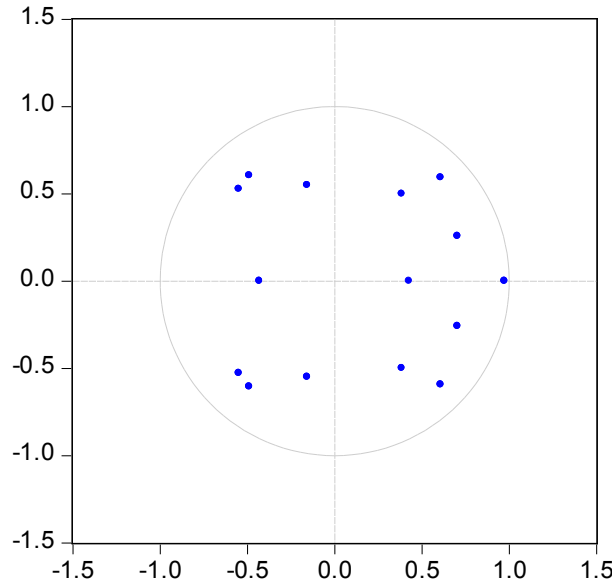
Sims (1981) bu noktada, değişkenlerin farklı sıralamalarından ortaya çıkan etki-tepki analizlerinin ve varyans ayrıştırmalarının karşılaştırılmasını önermektedir (Luetkepohl, 2005: 66). Öte yandan, genelleştirilmiş etki-tepki fonksiyonu değişkenlerin sıralamasına karşı herhangi bir hassasiyet göstermemektedir. Bu bağlamda, modelde değişkenlerin farklı sıralamalarla oluşturulan etki-tepki fonksiyonları ve

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 42 Mart – Nisan 2014
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN
JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259
<http://www.akademikbakis.org>

Şekil 4.2. VAR Modelinin AR Kökleri

Inverse Roots of AR Characteristic Polynomial

varyans ayrıştırmaları arasındaki farkın yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. Genelleştirilmiş etki-tepki fonksiyonu ile etki-tepki fonksiyonları arasındaki fark da yine yok denecek kadar azdır.

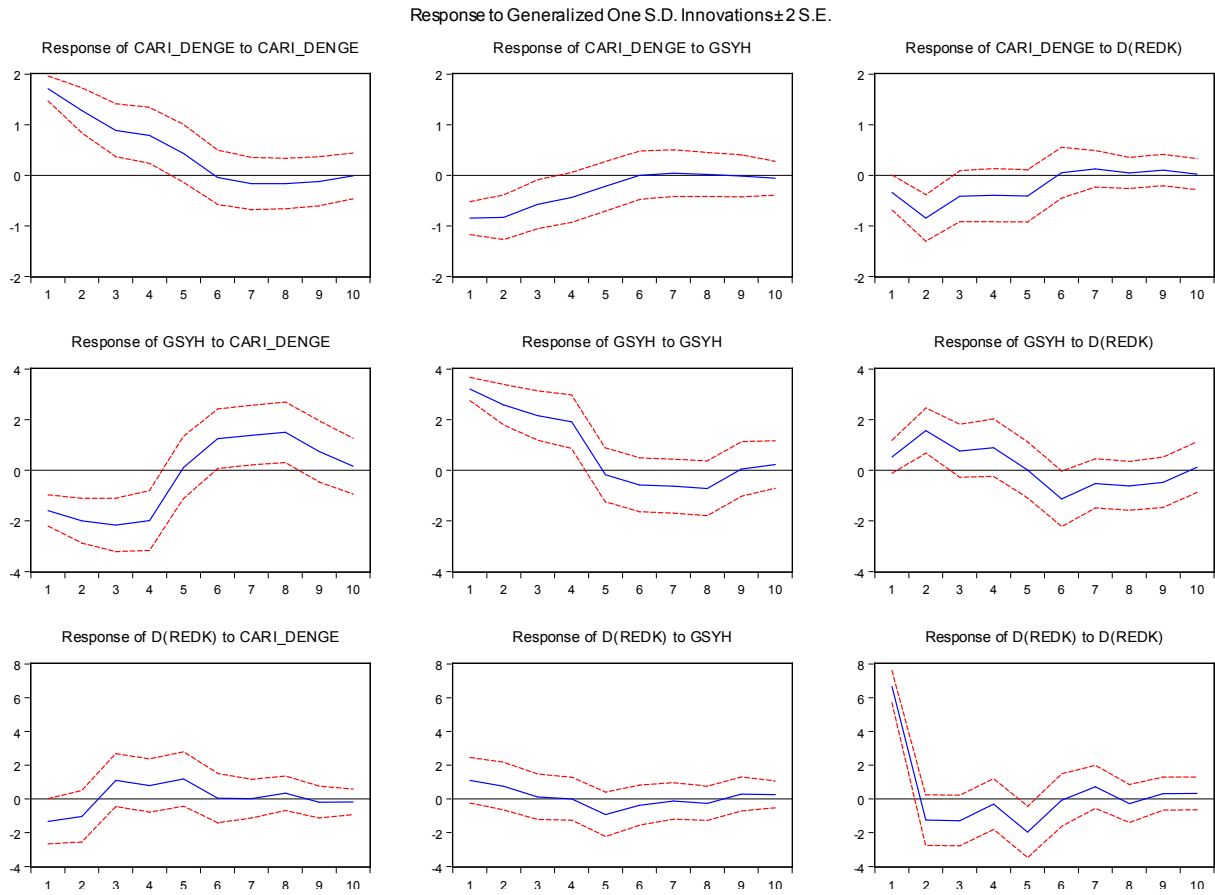
Şekil 4.3'te genelleştirilmiş etki-tepki fonksiyonu görülmektedir. Buna göre, hem GSYH büyüme oranındaki hem de REDK değişim oranındaki bir standart sapmalı pozitif şok karşısında enerji ithalatı hariç cari denge 6. çeyreğe kadar negatif yönde tepki göstermekte, bu çeyrekte sonra söz konusu etki ortadan kalkmaktadır.

Granger nedensellik testinden, GSYH büyüme oranından enerji ithalatı hariç cari dengeye doğru uzun vadeli bir ilişki

olmadığı sonucuna ulaşılmıştı. Bu durum genelleştirilmiş etki-tepki fonksiyonundan elde ettiğimiz, GSYH büyüme oranından cari dengeye doğru olan negatif yönlü ve tamamiyle beklentilerle uyumlu sonuca ihtiyatla yaklaşmamız gerektiğini göstermektedir.

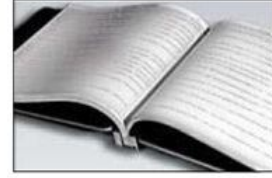
Granger nedensellik testinin sonuçlarına göre, REDK'dan enerji ithalatı hariç cari dengeye doğru uzun vadeli bir ilişki bulunmaktaydı. Burada da görülmektedir ki REDK ile cari denge arasında olumsuz yönde bir ilişki vardır. Yani TL değerlendikçe Türkiye'nin cari denge pozisyonu da bozulmaktadır ki bu durum beklentilerimizle tamamiyle uyumludur.

Şekil 4.3. Genelleştirilmiş Etki-Tepki Fonksiyonu

Öte yandan, enerji ithalatı hariç cari dengesindeki bir standart sapmalı pozitif şok karşısında GSYH büyüme oranı başlangıçta negatif yönde tepki göstermekte, fakat 5. dönemden itibaren tepki pozitif dönmekte ve 10. dönem itibarıyla de sıfırlanmaktadır. Bu çerçevede, beklentilerimizle tamamen uyumlu bir şekilde enerji ithalatı hariç cari dengenin başlangıçta GSYH büyüme oranı üzerinde negatif yönlü bir etkisi olurken, bu etki daha sonra pozitif dönmektedir.

Şöyle ki, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, Türkiye'ye dış sermaye girişi arttıkça ve cari açık yükseldikçe başlangıçta GSYH büyüme oranı da yükselmektedir. Fakat daha sonra yaşanan finansal ve reel darboğazlar ve artan cari açığın yarattığı baskı nedeniyle ilerleyen dönemlerde cari açığındaki artışın GSYH üzerindeki olumsuz etkisi ortaya çıkmaktadır. Böylece görülmektedir ki enerji ithalatı hariç cari açığın GSYH büyüme oranı üzerindeki

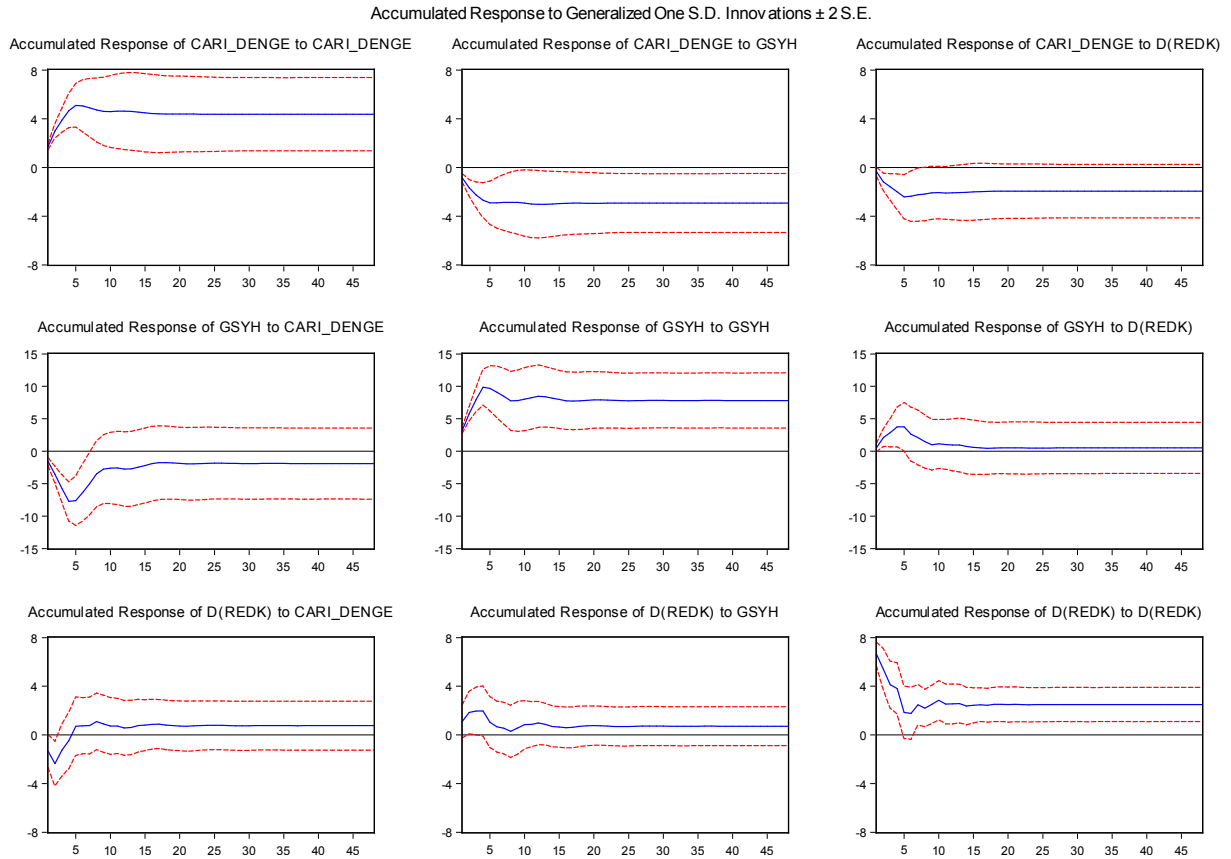
AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 42 Mart – Nisan 2014
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN
JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259
<http://www.akademikbakis.org>

karmaşık etkisi Türkiye'nin GSYH büyüme oranlarını istikrarsızlaştırmaktadır.

Şekil 4.4'te genelleştirilmiş birikimli etki-tepki fonksiyonu görülmektedir. Şekilde enerji ithalatı hariç cari dengenin GSYH

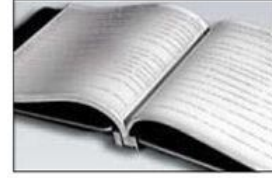
büyüme oranı üzerindeki birikimli etkisine bakıldığında cari açığın GSYH büyüme oranı üzerindeki olumlu etkisinin olumsuz etkisine göre *biraz* daha güçlü olduğu görülmektedir.

Şekil 4.4. Genelleştirilmiş Birikimli Etki-Tepki Fonksiyonu

Şekil 4.5'te ise VAR modelinin varyans ayrıştırması görülmektedir. Göze ilk çarpan sonuç enerji ithalatı hariç cari dengenin GSYH büyüme oranında görülen varyans üzerindeki muazzam etkisidir.

Buna göre, Türkiye'nin enerji ithalatı hariç cari denge pozisyonu GSYH büyüme oranında görülen varyansın 8. dönem itibariyle tam % 56'sını açıklamaktadır. Bu durum yukarıdaki genelleştirilmiş etki-

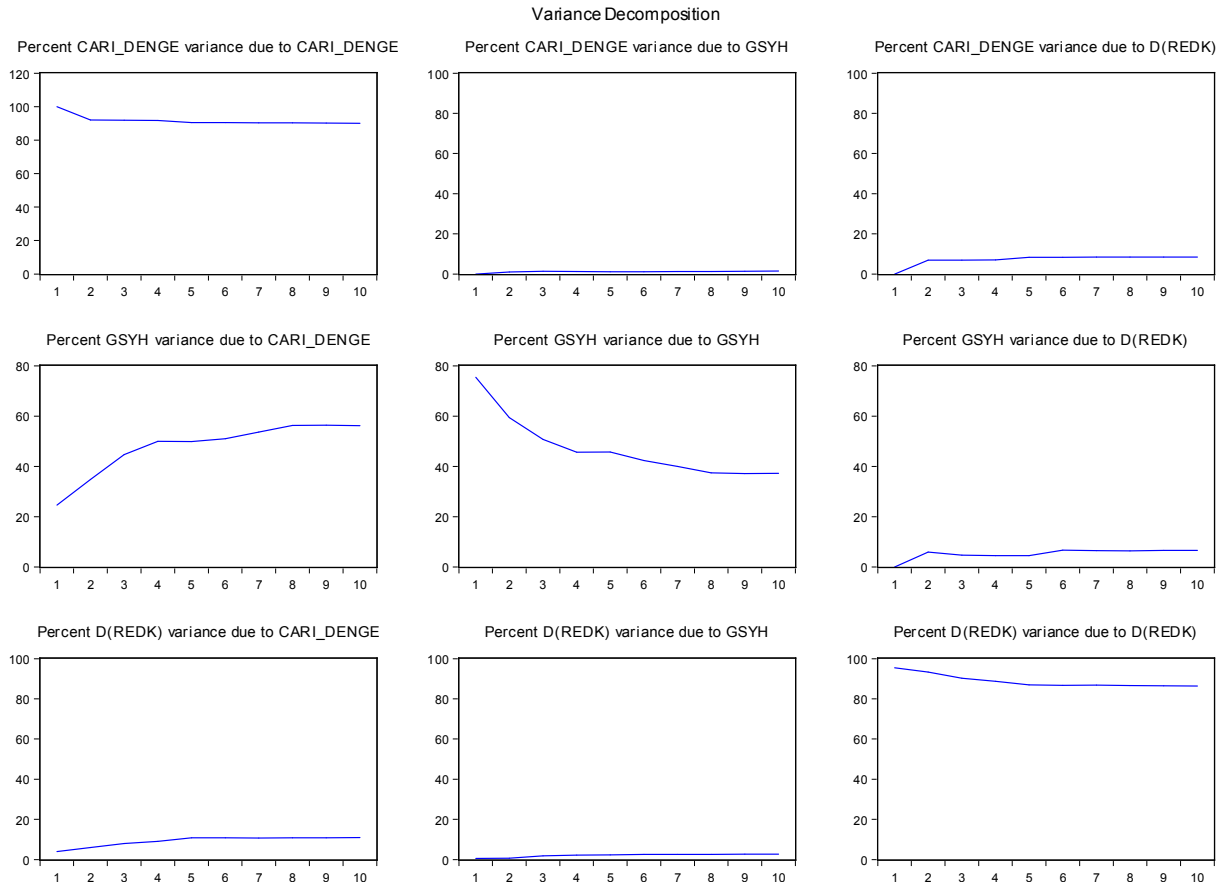

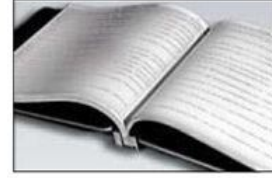
AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 42 Mart – Nisan 2014
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN
JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259
<http://www.akademikbakis.org>

tepki fonksiyonundan hareketle enerji ithalatı hariç cari dengenin GSYH büyüme oranı üzerindeki önce olumlu daha sonra olumsuz etkisinden dolayı, cari açığın Türkiye'nin GSYH büyüme oranlarını istikrarsızlaştırdığı çıkarımımızın sağlaması ve kanıtı niteliğindedir.

Öte yandan, GSYH büyüme oranının enerji ithalatı hariç cari denge varyansı üzerindeki etkisi yok denecek kadar az düzeydedir. Granger nedensellik testinden elde ettiğimiz, cari dengeden GSYH büyüme oranına doğru bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı şeklindeki sonuç varyans ayrıştırmasında elde ettiğimiz bu sonuçla uyum içerisindedir.

Şekil 4.5. Varyans Ayrıştırması

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 42 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259

<http://www.akademikbakis.org>

Diğer taraftan, REDK'nın enerji ithalatı hariç cari dengede görülen varyans üzerindeki etkisi % 8.49 düzeyindedir. Bu durum da Türkiye'de REDK'nın cari denge üzerinde belirli düzeyde olumsuz bir etkisinin olduğunu göstermektedir.

Öte yandan, (enerji ithalatı dâhil) cari denge, GSYH büyüme oranı, REDK ve enerji ithalatının GSYH'a oranı değişkenlerinden oluşan VAR modeli ayrıca oluşturulmuş ve T-Y (1995) prosedürü çerçevesinde bu değişkenlere ait Granger nedensellik testi de aynı periyot için ayrıca yapılmıştır. Kurulan alternatif VAR modelinden yukarıda varılan sonuçlarla benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Alternatif Granger nedensellik testinden elde edilen sonuçlar ise bu çalışma kapsamında varılan sonuçlarla birebir aynı çıkmıştır. Bu durum da, belirli bir ihtiyat payıyla, enerji ithalatı hariç cari denge için varılan sonuçların, enerji ithalatı dâhil cari denge için de geçerli olduğunu göstermektedir.⁶

5. SONUÇ

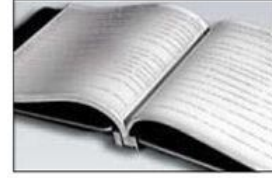
Cari açık konusu Türkiye'nin en önemli yapısal problemlerinin bir semptomudur. Bu çalışmada da Türkiye'nin asıl probleminin bizatihi cari açık vermek olmadığı, asıl problemin daha temelde olduğu ve cari açığın sadece bu

problemlerin bir dışavurumu olduğu şeklindeki tezimizle uyumlu sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmada en göze çarpan sonuç (enerji ithalatı hariç ve dâhil) cari açıktan GSYH'a doğru bulunan nedensellik ilişkisidir. Bu ilişki de kendi içerisinde karmaşık bir görünüm arz etmektedir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, enerji ithalatı hariç cari açığın GSYH büyüme oranı üzerindeki etkisi başlangıçta pozitif olmakta, ilerleyen dönemlerde ise bu etki negatife dönmektedir. Bu durum cari açığın GSYH büyüme oranı üzerinde bir taraftan baskı oluşturmakta diğer taraftan da GSYH büyüme oranının oldukça dalgalı bir seyir izlemesine neden olmaktadır. Çalışmanın başlarında ifade ettiğimiz gibi, Türkiye'de GSYH büyüme oranı cari açık problemi yüzünden kalıcı bir şekilde yükseltilememektedir.

Çalışmada varılan bir diğer önemli sonuç ise Türkiye'nin enerji ithalatı hariç cari denge pozisyonunun 2000'li yıllarda bir dönüşüme uğramadığıdır. Yukarıda ortaya koyduğumuz gibi, 2000'li yıllarda Türkiye'nin cari denge pozisyonunun önemli düzeyde bozulmasının arkasında enerji fiyatlarındaki artışa bağlı olarak Türkiye'nin enerji maliyetlerinin önemli ölçüde artması bulunmaktadır.

⁶ Yer sıkıntısı dolayısıyla kurulan alternatif modellere bu çalışmada yer verilmemiştir.

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 42 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259

<http://www.akademikbakis.org>

Öte yandan, çalışmada REDK'nın cari denge üzerinde belirli düzeyde bir olumsuz etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, 1990'lı yıllara göre önemli ölçüde daha değerli olan TL'nin cari dengeyi belirli düzeyde bozduğu görülmektedir.⁷

⁷ Öte yandan, daha önce ifade edildiği gibi, net cari transferlerin GSYH'a oranı ayırım yılı 2000 olduğunda % 1.91, 2003 olduğunda ise % 1.82 puan cari dengeyi kötüleştirmektedir. Söz konusu ayırım yılları için, hizmetler dengesi ve gelir dengesi toplamının etkisi ise (sırasıyla % -0.07 puan ve % -0.19 puan) çok azdır. Böylece enerji ithalatı hariç cari denge ayırım yılına göre yine sırasıyla % 1.00 ve % 1.90 puan kötüleşirken, net cari transferler, hizmetler dengesi ve gelir dengesinin toplam da cari denge üzerinde yine sırasıyla % 1.43 puan ve % 1.70 puan olumsuz etkisi olmuştur.

Böylece görülmektedir ki hem REDK'nın hem de net cari transferlerdeki azalışın 2000'li yıllarda cari denge üzerinde olumsuz yönde bir etkisi olmuştur. Bu çerçevede, Türkiye'de 2000'li yıllarda enerji ithalatı hariç cari dengenin bir dönüşüme uğramamış olması ile REDK'nın ve net cari transferlerin 2000'li yıllarda Türkiye'nin cari denge pozisyonunu belirli düzeyde bozmasının nasıl birlikte gerçekleşmiş olabileceği açıklanmaya muhtaçtır. Bu bağlamda, yapılacak açıklama başka faktörlerin Türkiye'nin 2000'li yıllarda enerji ithalatı hariç cari dengesi üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu göstermelidir. Bu noktada muhtemel açıklamalar Türkiye'nin 2000'li yıllarda bütçe dengesinde sağladığı önemli düzeydeki iyileşmeler ve/veya ciddi seviyedeki finansal derinleşme olabilir ki Chinn ve Ito'ya (2005: 1) göre, bütçe dengesinin cari denge üzerinde önemli düzeyde bir pozitif etkisi bulunurken, Chinn ve Prasad'a (2000: 1) göre de finansal derinleşmenin cari denge üzerinde olumlu bir etkisi bulunmaktadır.

Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar şu şekilde özetlenebilir:

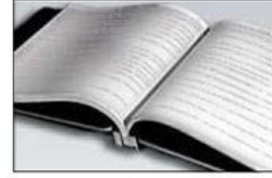
1- Türkiye'de cari açık GSYH büyüme oranı üzerinde baskı oluşturmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin GSYH büyüme oranının dalgalı bir seyir izlemesinin başlıca sorumlularından birisi de cari açıktır.

2- Türkiye'nin enerji ithalatı hariç cari denge pozisyonu 2000'li yıllarda bir dönüşüme uğramamıştır. Bu durum cari açığa neden olan yapısal sorunlarımızın devam ettikleri yönünde bir izlenim edinmemize neden olmaktadır.

3- Aşırı değerli TL cari açığı belirli düzeyde arttırmaktadır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin büyüme potansiyelini arttırabilmesi ve istikrarlı bir şekilde büyüebilmesi için cari açığa neden olan yapısal problemlerini çözmesi gerekmektedir. Direkt olarak cari açığı düşürmeye yönelik bir politika bu bağlamda yarardan çok daha fazla zarar getirecektir. Yukarıda belirttiğimiz gibi asıl çözüm Türkiye'nin eğitim kalitesini ve verimlilik düzeyini arttırmasından geçmektedir.⁸ Bu bağlamda, cari açık

⁸ Bu ifade aslında, sorunlar ortadan kalkınca sorunlar ortadan kalkacak ve rahatlamış olacağız demeye benziyor. Bu da akla Klasik iktisatçıların bir fırtınayla karşılaşmaları durumunda verecekleri tek tavsiyenin fırtına geçtikten sonra denizin tekrar durulacağını söylemek olduğu (Keynes, 1924: 80) şeklindeki Keynes eleştirisini getiriyor. Fakat

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 42 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259

<http://www.akademikbakis.org>

sorunun çözümü tamamiyle Türkiye'nin yapısal problemlerini ortadan kaldırmasıyla gerçekleşebilir ki bu da uzun vadeli iktisat politikalarına ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

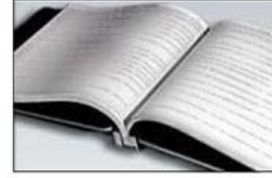
Kaynakça

- Arghyrou, M. G. & Chortareas, G. (2008).** Current Account Imbalances and Real Exchange Rates in the Euro Area. Review of International Economics, Sayı 9. No. 5, 747–764.
- Beck, N. (1992).** The Methodology of Cointegration Political Analysis, Sayı 4. 237-247.
- Bernanke, B. S. (2005).** The Global Saving Glut and the U.S. Current Account Deficit. Homer Jones Lecture. St. Louis. Missouri. <http://federalreserve.gov/boarddocs/speeches/2005/20050414>.
- Calderon, C. A. & Chong, A. & Loayza, N. V. (2002).** Determinants of

burada demeye çalıştığımız asıl şey bizatihi cari açığı düşürmeye çalışmanın faydasız olacağı ve çok zararlı sonuçlar doğurabileceğidir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, cari açık öksürük gibidir. Sadece öksürüğe odaklanıp onu ortadan kaldırmaya çalışmak hastalığı iyileştirmez. Yapılması gereken hastalığın temel sebeplerini ortadan kaldırmaya çalışmaktır ki bu da belirttiğimiz gibi verimlilik artışından ve eğitim kalitesindeki yükselişten geçmektedir.

Current Account Deficits in Developing Countries. Contributions to Macroeconomics. Sayı 2. No 1, Makale 2.

- Chinn, M. D. & Prasad, E. S. (2000).** Medium-Term Determinants of Current Accounts in Industrial and Developing Countries: An Empirical Exploration. NBER Working Paper Series. No. 7581.
- Chinn, M. D. & Ito, H. (2005).** Current Account Balances, Financial Development and Institutions: Assaying The World "Saving Glut". NBER Working Paper Series. No. 11761.
- Erbaykal, E. (2007).** Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Döviz Kuru Cari Açık Üzerinde Etkili Midir? Bir Nedensellik Analizi. ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt 3. Sayı 6, 81-88.
- Ferguson, R. W. (2005).** U.S. Current Account Deficit: Causes and Consequences. speech to Economics Club of the University of North Carolina, Chapel Hill. North Carolina. <http://federalreserve.gov/boarddocs/speeches/2005/20050420>.
- Gruber, J. W. & Kamin, S. B. (2005).** Explaining the Global Pattern of Current Account

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 42 Mart – Nisan 2014

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

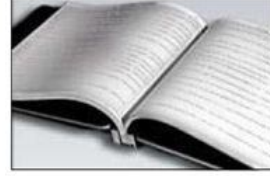
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası

Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN

JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259

<http://www.akademikbakis.org>

- Imbalances. Board of Governors of the Federal Reserve System. International Finance Discussion Papers. Sayı 846.
- Keele, L. & De Boef, S. (2005).** Not Just for Cointegration: Error Correction Models with Stationary Data. Working Papers in Politics. Nuffield College. Oxford University, No. 7.
- Keynes, J. M. (1924).** A Tract on Monetary Reform. London: MacMillan.
- Krugman, P. (2013).** Fallacies of Immaculate Causation. New York Times
<http://krugman.blogs.nytimes.com/2013/10/16/fallacies-of-immaculate-causation>.
- Luetkepohl, H. (2005).** New Introduction to Multiple Time Series Analysis. Berlin: Springer.
- Peker, O. & Hotunluoğlu, H. (2009).** Türkiye'de Cari Açığın Nedenlerinin Ekonometrik Analizi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. Cilt 23. Sayı 3.
- Porcile, G. & Lima, G. T. (2010).** Real Exchange Rate and Elasticity of Labour Supply in a Balance-of-Payments Constrained Macrodynamics. Cambridge
- Journal of Economics. Sayı 34, 1019-1039.
- Sims, C. A. (1981).** An Autoregressive Index Model for the U.S. 1948-1975. Large-Scale Macro-Econometric Models. ed. by J. Kmenta & J. B. Ramsey, Amsterdam: North-Holland. 283–327.
- Söylemez, A. O. & Yılmaz, A. (2012).** Türkiye Ekonomisinde Finansal Serbestleşme Döneminde Uluslararası Sermaye Giriş-Büyüme İlişkisi. Marmara Üniversitesi İ.İ.B. Dergisi. Cilt XXXIII. Sayı II, 47-66.
- TCMB.**
- Telatar, O. M. & Terzi, H. (2009).** Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Cari İşlemler Dengesi İlişkisi. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 23. Sayı 2.
- Thirlwall, A. P. (1979).** The Balance-of-Payments Constraint as an Explanation of International Growth Rates Differences. Banca Nazionale de Lavoro Quaterly Review.
- Toda, H. Y. & Yamamoto, T. (1995).** Statistical Inference in Vector Autoregressions with Possibly Integrated Series. Journal

AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ
Sayı: 42 Mart – Nisan 2014
Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi
ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZISTAN
*JEL KOD: C30-F10-O40 *** ID:286 K:259*
<http://www.akademikbakis.org>

of Econometrics. Sayı 66. No. 1-2,
225-250.

TÜİK.

Yamak, R. & Korkmaz, A. (2005). Reel
Döviz Kuru ve Dış Ticaret İlişkisi.
Ekonometri ve İstatistik Dergisi.
Sayı 2.

Yanar, R. & Kerimoğlu, G.
(2011). Türkiye'de Enerji Tüketimi,
Ekonomik Büyüme ve Cari Açık
İlişkisi. Ekonomi Bilimleri Dergisi,
Cilt 3. No. 2.